

Dr Dragan Prlja
Institut za uporedno pravo
Beograd

Originalni naučni rad
UDK:347.78:004.738.5

AUTORSKA PRAVA U SAJBER PROSTORU

Razvoj informacionih tehnologija i interneta prouzrokovao je povećanje različitih oblika intelektualne svojine u sajber prostoru. Gotovo neograničena dostupnost književnih dela, naučnih radova, muzičkih radova, video radova, i drugih autorskih dela u digitalnom obliku uzdrmala je iz temelja tradicionalni koncept autorskih prava. On je morao da doživi ograničenja i promene pod uticajem novih koncepata: licenci otvorenog sadržaja, Copyleft-a, softver otvorenog koda, znanja kao javnog dobra, Creative Commons Licenses, slobodne razmene informacija, itd.

Ključne reči: intelektualna svojina, autorsko pravo, licence otvorenog sadržaja, sajber prostor.

1. Intelektualna svojina i autorsko pravo

Razvojem informacionih tehnologija, interneta, digitalnog sveta, i sajber prostora doneo je mnogobrojne izazove klasičnim konceptima u mnogim oblastima prava, pa ni oblast intelektualne svojine i autorskih prava nije bila izuzetak.

Izraz „intelektualna svojina“ definisan je u Konvenciji o osnivanju Svetske organizacije za intelektualnu svojinu donetoj 1967.g. i kasnije izmenjenoj 1979.g. U članu dva te Konvencije data je definicija intelektualne svojine kao *prava* koja se odnose na: - književna, umetnička i naučna dela, - interpretacije umetnika i izvođača, fonograme i radio i TV emisije, - pronalaska u svim oblastima ljudske aktivnosti, - naučna otkrića, - industrijski dizajn, - fabričke, trgovačke i uslužne žigove, kao i trgovačka imena i trgovačke nazive, - zaštitu

od nelojalne utakmice i sva druga prava vezana za intelektualnu aktivnost u industrijskoj, naučnoj, književnoj i umetničkoj oblasti.”¹

Pojam *intelektualne svojine* označava stvaralaštvo uma, odnosno ovaj pojam pre svega obuhvata pronalaskе, književna i umetnička dela, simbole, imena i slike koje se koriste u trgovini. Intelektualna svojina nije konkretno, materijalno vlasništvo nad nekim predmetom, već *pravo* odnosno skup ovlašćenja koje pravni poredak zemlje priznaje nosiocu prava intelektualne svojine. Ova prava imaju autori, pronalazači i ostali nosioci prava intelektualne svojine.

Intelektualna svojina je unikatna i ona je plod lične kreativnosti i inovativnosti. To može biti bilo koja aktivnost iz bilo koje oblasti života: pronalazak iz bilo koje oblasti tehnike, ime pod kojim se prodaje proizvod ili nudi usluga, pesma, slika, film, i sl. Skoro u svakom pojedinačnom slučaju, intelektualna svojina stimuliše napredak, transformišući društvo i dodajući vrednost našem životu.²

Intelektualna svojina je podeljena na dve kategorije: industrijsku svojinu i autorsko pravo.

Industrijska svojina obuhvata patente za pronalaskе, žigove, industrijski dizajn i geografske oznake i oznake porekla, i topografiju integrisanih kola.

Autorsko pravo kao koncept nastaje u 18 veku sa osnovnom idejom da se zaštite prava autora, jer su knjige preštampane bez odobrenja autora i bez plaćanja naknade autorima. Autorsko pravo se prvo štitilo u štamparskoj industriji, a kasnije se proširilo i na sva ostala autorska dela.

U okviru intelektualne svojine neki autori posebno izdvajaju baze podataka kao novu sui generis oblast intelektualne svojine.³

Danas pojam autorsko pravo obuhvata zapravo *autorsko pravo* i autorskom pravu *srodna prava*.

---

¹ Convention Establishing the World Intellectual Property Organization, Internet adresa:

http://www.wipo.int/wipolex/en/wipo_treaties/text.jsp?doc_id=131054&file_id=190032#P50_1504, Pronađeno 22.11.2010.

² Zaštita intelektualne svojine u Srbiji, Internet adresa:

<http://www.poslovnazena.biz/poslovanje/zastita-intelektualne-svojine-u-srbiji-1-1186>.

³ Koumantis Georges, *Reflections on the Concept of Intellectual Property*, in: *Intellectual Property and Information Law*, Kluwer, 1998, pp. 41. Jehoram Tobias Cohen, *Copyright in Non-Original Writings Past - Present - Future ?*, in: *Intellectual Property and Information Law*, Kluwer, 1998, pp. 108.

2. Autorsko pravo i AUTORSKOM PRAVU srodna prava

Izraz autorsko pravo karakterističan je za evropsko pravo. U anglosaksonskom pravu se koristi izraz *kopirajt*. Osnovna razlika između ova dva izraze je u tome što je autorsko pravo u suštini lično pravo autora bazirano na vezi između autora i njegovog dela, dok se kopirajt strikno odnosi na delo kao takvo.

Autorsko pravo uključuje, ali se ne ograničava, na književna dela (kao što su romani, poezija i drame), naučna dela (monografije, članci, predavanja), filmove, muzička dela, umetnička dela (kao što su crteži, slike, fotografije, koreografije, skulpture, itd.), referentna dela, novine, reklame, mape, tehničke crteže, kompjuterske programe, baze podataka, i arhitektonski dizajn.

Zakoni u nekim zemljama definišu autorsko pravo kao pravo autora književnih, naučnih, stručnih i umetničkih dela.⁴

Pored autorskog prava postoje i *prava srodna autorskom pravu*. Autorskom pravu srodna prava odnose se na prava i obim pravne zaštite umetničkog izražaja, te zaštite organizacionih, poslovnih i finansijskih ulaganja u izvođenje, proizvodnju, distribuciju i radiodifuziju autorskih dela, a obuhvataju:

- prava umetnika izvođača na njihovim izvođenjem;
- prava proizvođača fonograma na njihovim fonogramima;
- prava filmskih producenata (proizvođača videograma) na njihovim videogramima;
- prava organizacija za radiodifuziju na njihovim emitovanjima;
- prava izdavača na njihovim izdanjima;
- prava proizvođača baza podataka na njihovim bazama podataka.

Zakon o autorskim i srodnim pravima u Srbiji pod srodnim pravima obuhvata: "pravo interpretatora, pravo prvog izdavača slobodnog dela, pravo proizvođača fonograma, videograma, emisije, baze podataka i pravo izdavača štampanih izdanja".⁵

Autorsko pravo i srodna prava ključni su za ljudsko stvaralaštvo, jer pružaju autorima podsticaj u obliku priznanja i novčanih naknada, a s druge strane pružaju im određenu sigurnost da se njihova dela mogu distribuirati bez straha od neovlašćenog kopiranja ili piraterije, a

---

⁴ Zakon o autorskim i srodnim pravima, Sl. Glasnik RS, br. 104/2009, 16.12.2009.

⁵ Zakon o autorskim i srodnim pravima, Sl. Glasnik RS, br. 104/2009, 16.12.2009.

ukoliko do toga dođe, osigurana im je određena zaštita autorskog prava.

3. Nosioци autorskih i srodnih prava

Nosiocima autorskog prava nazivaju se stvaraoci dela zaštićenih autorskim pravom i njihovi naslednici i pravni sledbenici.

Nosilac autorskog prava je fizička osoba - *autor* - koja je stvorila originalnu intelektualnu tvorevinu (autorsko delo), koja ima individualni karakter i koja je na neki način izražena. Autoru pripada autorsko pravo na njegovom delu činom stvaranja dela bez ispunjavanja bilo kakvih formalnosti, kao što su registracija ili depozit dela.

Autorom se smatra ličnost čije je ime, pseudonim ili znak na uobičajen način označen na primercima dela dok se ne dokaže suprotno. Ako je više autora učestvovalo u izradi dela radi se o koautorskom delu. Ako je tako ostvareno delo nedeljiva celina, koautorima pripada zajedničko autorsko pravo na stvorenom delu. Ako dva ili više autora sastave svoja dela radi njihovog zajedničkog korišćenja, svaki od autora zadržava autorsko pravo na svom autorskom delu.

Nosilac drugih srodnih prava može biti svaka fizička i pravna osoba, osim prava umetnika izvođača koje, po svojoj naravi, pripada fizičkoj osobi koja izvede delo iz književnog ili umetničkog područja ili izražaje folklora.

Korisnik srodnih prava može biti: izvođač (glumac ili muzičar) za izvođenje autorskog dela, proizvođač zvučnih zapisa (na kasetama, kompakt diskovima, itd) za njihove snimke, i organizacija za radiodifuziju za njihove radio ili TV programe.

4. Sadržaj autorskog prava

Sadržaj atorskog prava obično određuje nacionalna zakonska regulativa u ovoj oblasti, a obično je to zakon o autorskim i srodnim pravima.⁶ Na osnovu ovog zakono "nosioci autorskog prava" imaju isključivo pravo da koriste ili ovlaste druge da koriste delo pod dogovorenim uslovima. Nosilac (nosioci) prava na delo može da zabrani ili odobri: njegovo reprodukovanje u svim oblicima, uključujući štampanje i zvučne zapise; njegovo javno izvođenje i saopštavanje javnosti; njegovo emitovanje; njegovo prevođenje na

---

⁶ Zakon o autorskim i srodnim pravima, Sl. Glanik RS, br. 104/2009, 16.12.2009.

druge jezike; i njegovu adaptaciju, kao što je roman koji se transponuje u scenario za film.

Mnogi tipovi dela, zaštićeni na osnovu zakona o autorskim i srodnim pravima, zahtevaju masovnu distribuciju, saopštavanje, i ozbiljno finansijsko investiranje za njihovo uspešno širenje i plasiranje (na primer, publikacije, zvučni zapisi i filmovi), stoga stvaraoci često ustupaju prava na svoja dela kompanijama koje će najbolje moći da razvijaju i plasiraju delo na tržištu, tražeći za uzvrat naknadu u obliku isplate i/ili autorskog honorara (naknada je zasnovana na procentu od prihoda koji donosi delo).

Autorsko pravo se sastoji od:

- moralnih prava autora - štite lične i duhovne veze autora s njegovim delom,
- imovinskih prava autora - štite imovinske interese autora u pogledu korišćenja njegovih dela,
- drugih prava autora - štite ostale interese autora u pogledu njegovog dela.

Moralna prava autora obuhvataju:

- Pravo prvog objavljivanja – autor ima pravo da odluči kada i kako će njegovo delo da postane pristupačno javnosti,
- Pravo na priznanje autorstva – autor ima pravo da bude priznat i označen kao autor dela (pravo paterniteta), i svaka ličnost koja javno koristi autorsko delo je dužna da na odgovarajući način naznači autora dela (na primer na grafičkom izdanju dela, na programu koncertne izvedbe dela i sl.), osim ako autor u pisanom obliku izjavi da ne želi da bude naveden.
- Pravo na poštovanje autorskog dela i čast ili ugled autora – autor ima pravo da se usprotivi svakom deformisanju, sakaćenju ili drugoj izmeni svojeg dela (pravo integriteta) i svakom korišćenju dela koji ugrožava njegovu čast ili ugled (pravo na reputaciju),
- Pravo pokajanja – autor ima pravo da opozove pravo korišćenja dela i da spreči njegovo daljnje korišćenje uz nadoknadu štete korisniku toga prava, ako bi daljnje korišćenje škodilo njegovoj časti ili ugledu. Time se uvažava činjenica da je autorsko delo odraz autorove ličnosti, iz čega sledi da se autoru daje pravna mogućnost da na specifičan način utiče na buduće korišćenje svojeg već objavljenog ili izdatog dela. Pravo pokajanja traje za života autora i on ga se ne može odreći.

Imovinska prava su isključiva prava autora, jer autor može da odobri ili zabrani korišćenje svog dela na bilo koji način. Time se potvrđuje apsolutnost (delovanje prema svima) autorskih imovinskih prava koja naročito obuhvataju pravo reprodukcije, pravo distribucije (stavljanja u saobraćaj), pravo saopštavanja javnosti te pravo prerade. Ona obuhvataju svaki oblik iskorištavanja autorskog dela kod kojeg dolazi do izražaja potreba za zaštitom imovinskih interesa autora. Imovinska prava autora prava manifestuju se naročito kao:

- pravo reprodukcije (pravo umnožavanja) – pravo izrade autorskog dela u jednom ili više primeraka, u celosti ili u delovima, neposredno ili posredno, privremeno ili trajno, bilo kojim sredstvima i u bilo kojem obliku.
- pravo distribucije (pravo stavljanja u saobraćaj) i iznajmljivanje - pravo distribucije je isključivo pravo stavljanja u saobraćaj izvornika ili primeraka autorskog dela prodajom ili na koji drugi način. Iznajmljivanje označava davanje na korišćenje izvornika ili primeraka dela u ograničenom periodu, radi ostvarivanja neposredne ili posredne imovinske ili komercijalne koristi.
- pravo saopštavanja autorskog dela javnosti obuhvata:
  - pravo javnog izvođenja (npr. izvođenje u živo na priredbi ili koncertu, recitovanjem ili sviranjem i pevanjem),
  - pravo javnog prikazivanja scenskih dela (npr. scenska izvedba dramskog dela u pozorištu),
  - pravo javnog prenošenja (npr. kada se muzičko delo koje se javno izvodi uživo u koncertnoj dvorani, istovremeno saopštava javnosti izvan prostora te dvorane pomoću zvučnika ili na ekranu),
  - pravo javnog saopštavanja fiksiranog dela (npr. puštanje muzike s CD-a putem muzičkih linija i CD plejera),
  - pravo javnog prikazivanja,
  - pravo radiodifuzijskog emitovanja,
  - pravo radiodifuzijskog reemitovanja (slučaj kada se delo koje je primarno emitovala jedna organizacija za radiodifuziju istovremeno u celosti i u neizmijenjenom obliku reemituje putem kablovske mreže ili od strane druge organizacije za radiodifuziju),
  - pravo javnog saopštavanja radiodifuzijskog emitovanja (slučajevi javnog saopštavanja kao što su oni kada se u

ugostiteljskom objektu javno pušta muzika s radija ili televizije bez naplate ulaznica),

- pravo stavljanja na raspolaganje javnosti (pravo saopštavanja javnosti putem Interneta ili druge slične globalne digitalne mreže).
- pravo prerade - isključivo je pravo na prevođenje, prilagođavanje, muzičku obradu ili koju drugu prepravku autorskog dela.

Takozvana *druga prava autora* su prava koja nose obeležja i imovinskih i moralnih prava, a ne mogu da se svrstaju ni u jednu od navedenih kategorija. Ona obuhvataju prava na naknadu, pravo sleđenja (pravo autora na odgovarajući udio od prodajne cene, ostvarene svakom preprodajom originala njegova likovnog dela koja usledi nakon prvog otuđenja dela od strane autora) i ostala druga prava autora (pravo pristupa delu, pravo zabrane javnog izlaganja dela i sl).

5. Autorska dela

Autorsko delo je originalna intelektualna tvorevina iz književnog, naučnog i umetničkog područja koja ima individualni karakter, bez obzira na način i oblik izražavanja, vrstu, vrednost ili namenu. Prema tome, bitne karakteristike, da bi se neko delo smatralo autorskim, su:

- *originalnost* intelektualnog (kreativnog) ostvarenja, odnosno ostvarenja ljudskog duhovnog stvaralaštva - originalnost (izvornost) u smislu autorskog prava ne zahteva apsolutnu novost, već se traži tzv. subjektivna originalnost (izvornost), odnosno novost u subjektivnom smislu. Delo se smatra subjektivno originalnim ako autor ne oponaša drugo njemu poznato delo
- *književno, naučno ili umetničko područje* dela - navedena sintagma ima u autorskom pravu značajno šire značenje, nego što u teoriji književnosti znače književna dela, a u istoriji umetnosti umetnička dela.

Zaštitu autorskog prava uživaju izražaji, što podrazumeva vidljivu formu određene ideje koja se postiže pomoću različitih sredstava izražavanja, kao što su npr. pisana ili izgovorena reč, pokret tela, zvuk, kao različiti dvodimenzionalni ili trodimenzionalni oblik.

Autorska dela jesu naročito:

- jezična dela (pisana dela, govorna dela, računarski programi) - npr. romani, pesme, priručnici, novine;
- muzička dela, s rečima ili bez reči;

- dramska i dramsko-muzička dela;
- koreografska i pantomimska dela;
- dela likovne umetnosti (s područja slikarstva, vajarstva i grafike), bez obzira na materijal od kojega su načinjena, te ostala dela likovnih umetnosti;
- dela arhitekture
- dela primenjenih umetnosti i industrijskog dizajna;
- fotografska dela i dela proizvedena postupkom sličnim fotografskom;
- audiovizuelna dela (kinematografska dela i dela stvorena na način sličan kinematografskom stvaranju) - u pravilu filmovi;
- kartografska dela;
- prikazi naučne ili tehničke prirode kao što su crteži, planovi, skice, tabele i dr.

Prevodi, prilagodbe, muzičke obrade i druge prerade autorskog dela, koje su originalne intelektualne tvorevine individualnog karaktera, zaštićeni su kao samostalna autorska dela. Prevodi službenih tekstova iz područja zakonodavstva, uprave i sudstva zaštićeni su osim ako su učinjeni radi službenog informisanja javnosti i kao takvi objavljeni.

Zbirke samostalnih autorskih dela, podataka ili druge građe kao što su enciklopedije, zbornici, antologije, elektronske baze podataka i sl., koje prema izboru ili rasporedu sastavnih elemenata čine sopstvene intelektualne tvorevine njihovih autora, zaštićene su kao takve.

Narodne književne i umetničke tvorevine u izvornom obliku nisu predmetom autorskog prava, ali se za njihovo saopštavanje javnosti plaća naknada kao za saopštavanje javnosti zaštićenih autorskih dela.

Šta je to autorsko delo definiše svako nacionalno zakonodavstvo posebno, pa je to u Srbiji prema Zakonu o autorskim i srodnim pravima "originalna duhovna tvorevina autora, izražena u određenoj formi, bez obzira na njegovu umetničku, naučnu ili drugu vrednost, njegovu namenu, veličinu, sadržinu i način ispoljavanja"⁷.

Ovaj Zakon posebno, kao autorska dela navodi:

- pisano delo (knjiga, brošura, članak, prevod, računarski program u bilo kom obliku njihovog izražavanja, uključujući i pripremni materijal za njihovu izradu i dr.);
- govorno delo (predavanja, govori, besede i dr.);

---

⁷ Zakon o autorskim i srodnim pravima, Sl. Glasnik RS, br. 104/2009, 16.12.2009.

- dramsko, dramsko-muzičko, koreografsko i pantomimsko delo, kao i dela koja potiču iz folkloru;
- muzičko delo, sa rečima ili bez reči;
- filmsko delo (kinematografska i televizijska dela);
- delo likovne umetnosti (slike, crteži, skice, grafike, skulpture i dr.);
- delo arhitekture, primenjene umetnosti i industrijskog oblikovanja;
- kartografsko delo (geografske i topografske karte);
- plan, skica, maketa i fotografija; i
- pozorišna režija⁸

6. Ograničenja autorskih prava

Objavljenim autorskim delom može da se koristi bez autorovog odobrenja ili bez autorovog odobrenja i bez plaćanja naknade, samo u slučajevima kada to zakon izričito dopušta:

- privremene radnje reprodukcije autorskog dela
- reprodukcija autorskog dela - fizička osoba može reprodukovati autorsko delo na bilo koju podlogu ako to čini za privatno korišćenje, kao i reprodukovati autorsko delo u obliku fotokopije i za drugo sopstveno korišćenje, koje nema direktno ili posredno komercijalnu svrhu i nije namenjeno ili pristupačno javnosti. Nije dopuštena reprodukcija cele knjige osim ako su primerci te knjige rasprodani najmanje dve godine, notnih zapisa, elektroničkih baza podataka, kartografskih dela kao ni izgradnja arhitektonskog objekta.
- efemerne snimke - organizacija za radiodifuziju koja ima odobrenje za emitovanje autorskog dela može da snimi to delo sopstvenim sredstvima na nosač zvuka, slike ili teksta za potrebe sopstvenog emitovanja
- javne arhive, javne biblioteke, obrazovne i naučne ustanove, ustanove za predškolski odgoj i socijalne (karitativne) ustanove, a koje svoje usluge ne naplaćuju, mogu iz vlastitog primerka reprodukovati autorsko delo na bilo koju podlogu u najviše jednom primerku

---

⁸ Zakon o autorskim i srodnim pravima, Sl. Glasnik RS, br. 104/2009, 16.12.2009.

- korišćenje autorskog dela u nastavi ili naučnom istraživanju, sudskim i upravnim odlukama, u svrhu informisanja javnosti
- citati - dopušteno je doslovno navođenje ulomaka autorskog dela koje je na zakonit način postalo pristupačno javnosti, radi naučnog istraživanja, nastave, kritike, polemike, recenzije, osvrtu, u meri opravdanoj svrhom koja se želi da se postigne i u skladu s dobrim običajima, time da se mora naznačiti izvor i ime autora
- dopušteno je reprodukovanje autorskih dela koja su trajno smeštena na ulicama, trgovima, parkovima ili drugim mestima pristupačnim javnosti te distribuisanje i priopštavanje javnosti takvih reprodukcija.
- dopuštena je prerada autorskog dela u parodiju u meri koja je potrebna za njen smisao, kao i karikaturu, a uz navođenje dela koje se prerađuje i njegovog autora

Autorsko pravo *traje za života autora i sedamdeset godina nakon njegove smrti*, bez obzira kada je autorsko delo objavljeno.

Autorsko pravo na anonimnom autorskom delu i delu objavljenom pod pseudonimom traje sedamdeset godina od objave tog dela.

Prestankom autorskog prava, autorsko delo postaje javno dobro, te može slobodno da se koristi uz obavezu priznanja autorstva, poštovanja autorskog dela te časti ili ugleda autora.

Autorsko pravo ne štiti ideje, naučna otkrića, postupke, metode rada i matematičke koncepte, službene tekstove iz područja zakonodavstva, uprave i sudstva (npr. pravne propise, upravne akte, sudske presude), kao ni njihove zbirke koje su objavljene radi službenog informisanja javnosti (službena glasila, dnevne novosti i druge vesti koje imaju karakter obične medijske informacije).

7. Javni DOMEN

Pitanje javnog domena, odnosno javnog vlasništva je jedno od najčešće raspravljanih pitanja u vezi sa intelektualnom svojinom.

Danas javni domen označava *javno vlasništvo* intelektualne svojine. To je pravni institut anglosaksonskog prava i označava znanje i inovacije u odnosu na koje nijedna osoba, ili drugi pravni subjekt ne može (ili ne želi) da uspostavi ili održava vlasničke interese. Pa ovakva autorska dela i inovacije čine *deo opšteg kulturnog i*

intelektualnog nasleđa čovečanstva koje u principu svako može da koristi ili iskorišćava.⁹

U istorijskom smislu javni domen je predhodio zaštiti intelektualne svojine. Prvo su sva kulturna i naučna dela predstavljala javni domen, pa se tek razvojem štamparske industrije i tržišta donose pravni propisi o zaštiti autorskih prava. Pojam javnog domena uobličen je krajem 19 veka. Viktor Igo, francuski književnik, 1878.g. je odredio dva glavna obeležja javnog domena: prvo da delo nakon što ga autor objavi nije više jedino njegovo vlasništvo već pripada i ljudskom duhu, postaje *društveno javno dobro*, i drugo da je sigurna sudbina dela da jednog dana postane javno dobro. Bernska konvencija iz 1886.g. poziva se na javni domen kome pripadaju dela koja nemaju više autorsko pravnu zaštitu.¹⁰

Javni domen kao argument koriste mnogi kritičari sadašnjeg sistema zaštite intelektualne svojine. Pitanjem javnog dobra bavi se Svetska organizacija za intelektualnu svojinu, kao i mnogi političari i vlade. Mnogi projekti digitalizacija kulturnog nasleđa baziraju se na javnom domenu.¹¹

Nikakva dozvola nije potrebna da bi se koristio ili kopirao, odnosno distribuirao materijal koji je deo javne svojine bez obzira na svrhu ili namenu kako privatnu tako i komercijalnu (industrijsku). To se možete činiti potpuno besplatno, bez plaćanja prava na korišćenje, trajni, ili privremeni zakup licence i slično.

Javni domen se može definisati i kao suprotnost raznim oblicima zaštite intelektualne svojine, javni domen stoji nasuprot zaštićenim robnim markama, patentima i slično. Za materijal pod "javnim vlasništvom" nema zakona koji ga čuva od korišćenja od strane članova društva. Može se reći da materijal koji je predmet javne svojine služi kao *osnov za novi kreativan rad*.

Prilikom definisanja pojma *javnog vlasništva* odnosno *javne svojine* može se reći da je to ono što pripada svim ljudima. Prilikom korišćenja dela koji je deo javnog domena nema ni obaveze pozivanja na originalnog autora, iako se to smatra učtivim i fer odnosom. Međutim, treba imati na umu iako je dozvoljena kreativna upotreba dela u javnom vlasništvu, kao i njegovo, menjanje, unapređivanje i/ili

⁹ Javno vlasništvo, Internet adresa: <http://sr.wikipedia.org/>, pronađeno 6.11.2010.g.

¹⁰ Dusollier Séverine, SCOPING STUDY ON COPYRIGHT AND RELATED RIGHTS AND THE PUBLIC DOMAIN, WIPO, 2010, Internet adresa: http://www.wipo.int/ip-development/en/agenda/pdf/scoping_study_cr.pdf, pronađeno 6.11.2010.

¹¹ Ibidem.

inkorporacija u druga dela, to ne znači da i novo delo koje može nastati tom prilikom predstavlja javnu svojinu, ono može da sadrži i delove koji spadaju pod domen zaštite autorskih prava, to jeste može biti vlasništvo autora koji ga je stvorio, te ukoliko nije jasno naznačeno da i to novo delo autor stavlja u javno vlasništvo treba pretpostaviti da postoje neka zadržana prava.

Autorska prava centralnu pažnju poklanjaju eksploataciji rada, ali nikada ne regulišu sam pristup i upotrebu dela dok je kod javnog domena u prvom planu mogućnost intelektualnog pristupa delima u javnom domenu.¹²

Autorska prava bi trebala da ostvare fer balans između prava autora da kontroliše širenje svoga dela i javnog interesa da se delo što više širi i budu dostupno što većem broju ljudi.¹³

Javno dobro je generalno definisano kao materijal koji ne podleže zaštiti autorskih prava ili je materijal kome su autorska prava istekla, prestala da važe. Javno vlasništvo upućuje na potpuno odsustvo autorske zaštite dela, odnosno na intelektualnu svojinu koja nije kontrolisana od strane nekog.

Materijal, rad deklarisan kao javni domen ili vlasništvo se može smatrati delom "*javnog kulturnog nasleđa*", svaki član društva se podstiče da ga koristi za svaku svrhu, uključujući kopiranje, modifikovanje, unapređenje, čak ga možete i prodati odnosno koristiti u komercijalne svrhe.

Autorsko delo postaje deo javnog domena ili onda kada originalni autor dela stavi delo na raspolaganje društvu, kada se svesno, dobrovoljno i neopozivo odrekne prava koja mu kao autoru dela sledeju, ili još češće kada prava na kopiranje i korišćenje nekog dela isteknu, odnosno kada delo dostigne određenu starost, ili kada originalni autor, odnosno nosilac prava ne produži prava koja ima ili ih se odrekne.

Autorska dela i inovacije mogu se naći u javnom domenu na različite načine:

1. *Izostankom pravne zaštite* zato što su: kreativna dela koja su nastala pre donošenja zakonske regulative u ovoj oblasti (dela Vilijama Šekspira, Ludviga van Betovena, Arhimedovi pronalasci, itd.), dela; narodne umotvorine, tradicionalni folklor; dela za koje se ne može utvrditi ko je autor, nekreativna dela koja zbog nedostatka kreativnosti

---

¹² Ibidem.

¹³ Dworkin Gerald, *Judicial Control of Copyright on Public Policy Grounds*, in: *Intellectual Property and Information Law*, Kluwer, 1998, pp. 137.

ne podpadaju pod zaštitu zakona o autorskim pravima (matematičke formule, sudske odluke, legislativa, intuitivno organizovane zbirke podataka, azbučni spiskovi, rezultati pretraživanja, itd.).¹⁴

2. *Istekom pravne zaštite* zato što je prošao rok. Većina autorskih prava ima rok trajanja i kad prođe taj rok delo ili patent prelazi u javno vlasništvo. Kod patenata taj rok je uobičajeno 20 godina, a kod autorskih prava je potrebno da se ispuni više uslova. Ti uslovi su: da je delo objavljeno pre 1.1.1923.g. ili najmanje 95 godina pre 1. januara tekuće godine, da je vlasnik autorskih prava umro najmanje 70 godina pre 1. januara tekuće godine, da nijedna država potpisnica Bernske konvencije o autorskim pravima nije odredila trajna autorska prava na određenom delu, da SAD i EU nisu donele pravni akt o produženju trajanja autorskih prava.

3. *Odricanjem od pravne zaštite*. Zakonom o autorskim pravima SAD sva dela stvorena od strane Vlade SAD stavljaju se u javno vlasništvo. Pojedine institucije i autori mogu se odreći pravne zaštite i preneti svoja dela u javni domen uz pomoć recimo GNU licenci za slobodnu dokumentaciju, licence slobodnog softvera, "copyleft" licenci, "Creative Common 0" licence. U slučaju kada je autor dela svesno, dobrovoljno i neopozivo stavio svoje delo u javni domen, on se odrekao svih prava koje je imao nad tim delom i ne može ih kasnije (u slučaju da proceni drugačije) opozvati, odnosno povratiti prava nad dotičnim delom. To znači da je u momentu stavljanja dela bio svestan da će se njegovo delo moći koristiti bez ikakve naknade, od bilo koga i na bilo koji način. Na primer autori dela koji su svoje radove stavljali u javno vlasništvo pre 20-30 godina verovatno nisu mogli ni da predpostave da će se njihova dela koristiti u medijumu kao što je internet i na načine i u svrhe u koje se koriste. Preporukom Uneska iz 2003 godine koja se odnosi na univerzalni pristup sajber prostoru u okviru definicije javnog domena uključuju se i javni podaci i zvanične informacije koje stvaraju vlade i međunarodne organizacije i dobrovoljno im omogućuju pristup.¹⁵ Praktično može se reći da materijal koji je deklarisan licencom "javno dobro" zapravo materijal sa nultom licencom. Odricanje od sadašnjih i budućih autorskih prava moguće je na osnovu pravnih propisa američkog zakonodavstva, koje

---

¹⁴ Javno vlasništvo, Internet adresa: <http://sr.wikipedia.org/>, pronađeno 6.11.2010.g.

¹⁵ Dusollier Séverine, SCOPING STUDY ON COPYRIGHT AND RELATED RIGHTS AND THE PUBLIC DOMAIN, WIPO, 2010, Internet adresa: http://www.wipo.int/ip-development/en/agenda/pdf/scoping_study_cr.pdf, pronađeno 6.11.2010

reguliše "javni domen". U našem pravu takva mogućnost prenosa svih autorskih prava ili odricanja od svih autorskih prava ne postoji.¹⁶

Značaj postojanja javnog domena je veliki iz više razloga: obrazovnog, demokratskog, ekonomskog i slobodne konkurencije. Ta uloga je jednakog značaja kao i uloga postojanja autorskih prava, jer omogućuje kulturnu raznolikost, slobodu stvaranja, inovacije, razvoj kulture i nauke. Snažan i jak javni domen u kulturi i nauci omogućava stvaranja kulturnog blaga čovečanstva i dostupnost tog blaga svima. To je osnovni pokretač društvenog i ekonomskog razvoja i štiti od privatizacije, prisvajanja i predstavlja balans u odnosu na postojanje isključivosti intelektualne svojine.¹⁷

Veliku pretnju javnom domenu predstavljaju pokušaji stvaranja digitalnih monopola uz pomoću tehnoloških metoda ograničavanja pristupa digitalnim sadržajima.

Upravljanje digitalnim pravima (Digital Rights Management - DRM) predstavlja termin koji pokriva nekoliko različitih sistema i mehanizama *globalne kontrole sadržaja*. Drugim rečima, DRM je bi trebalo da ozakoni sisteme kontrole koji omogućavaju potpuno kontrolisanje digitalnih sadržaja, bilo koja upotreba da je u pitanju. Rani primer DRM-a su kriptovani DVD sadržaji koji su kodirani određenom enkripcijom čiji je ključ u vlasništvu DVD foruma i drži se u tajnosti, pa proizvođači DVD playera moraju potpisati određene ugovore kako bi mogli da reprodukuju kriptovani DVD sadržaj. Ovo je samo jedan od primera kako DRM propisi onemogućavaju slobodnu razmenu sardžaja, pa se često može čuti da bi skraćena DRM trebalo da označava Digital Restrictions Management.¹⁸

8. Izazov tradicionalnom konceptu autorskih prava

Dugo se nije dovodio u pitanju koncept autorskog prava, ali sa pojavom i razvojem novih informacionih tehnologija i interneta koncept autorskih prava počinje da se značajno menja, odnosno da dobija alternativu u vidu otvorenog pristupa informacijama.

Nova politika autorskih prava u sajber prostoru "trebalo bi da reafirmiše prava autora u svetu globalnih digitalnih komunikacija, ali

¹⁶ Internet adresa: <http://creativecommons.org.rs/faq>, pronađeno 6.11.2010.

¹⁷ Dusollier Séverine, SCOPING STUDY ON COPYRIGHT AND RELATED RIGHTS AND THE PUBLIC DOMAIN, WIPO, 2010, Internet adresa: http://www.wipo.int/ip-development/en/agenda/pdf/scoping_study_cr.pdf, pronađeno 6.11.2010

¹⁸ Jelić Ivan, Zajednica u savremenom informatičkom društvu, 2006, Internet adresa: <http://www.bos.rs/cepit/idrustvo2/tema14/zajednica.pdf>, pronađeno 4.11.2010.

ne bi trebalo da stvara podršku za beskonačne monopole i tehnološku diskriminaciju".¹⁹

U drugoj polovini devedesetih godina uporedo sa razvojem informacionih tehnologija razvijala se i ideje stvaranja softvera otvorenog koda, odnosno besplatnog softvera. Autori ovakvog softvera omogućavali su drugima da softver: besplatno koriste, pristupaju izvornom kodu, distribuiraju, i da ga unapređuju, odnosno menjaju.²⁰

Komisija Evropske unije 2007.g. ustanovila je licencu za besplatan softver odnosno softver otvorenog koda pod nazivom "The European Union Public Licence" (EURL). Zvanična verzija ove licence dostupna je na 22 zvanična jezika EU. Danas u svetu postoji preko 100 različitih licenci ta besplatan softver, odnosno softver otvorenog koda.²¹

Pojava kopyleft (eng. Copyleft) licence i licence otvorenog sadržaja (Open Content License) ukazuju na potrebu radikalne promenom međunarodne postojeće regulative autorskih prava u cilju stvaranja fundamentalnih prava na fer i javnu upotrebu u digitalnom svetu. Kopyleft i Licence otvorenog sadržaja stvaraju samo subkulturalna ostrva slobodne upotrebe i distribucije radova u okviru velikog moru ne-slobodne medijske kulture.²²

Ideja o stvaranju softvera otvorenog koda vremenom se sasvim očekivano proširila i na ostala autorska dela. Ova ideja stvaranja slobodnog softvera, odnosno otvorenog sadržaja, koja se pojavljuje sa nastankom digitalnog sveta radikalno menja koncept autorskih prava. Nasuprot ideji o genijalnom autoru koji svoje delo štiti autorskim pravima i drugima omogućava samo da budu pasivni korisnici suprotstavlja se ideja o autoru koji želi da omogući krajnjem korisniku da postane koautor, odnosno da može softver ili drugo delo da kopira, menja, unapređuje. Tako da te nove digitalne slobode, nova digitalna kultura omogućava običnom korisniku, običnom čoveku da postane koautor, da stvori novu vrednost, novo umetničko, književno ili drugo

---

¹⁹ Dimitrijević Predrag, *Pravo informacione tehnologije*, SVEN, Niš, 2010, str. 286.

²⁰ Dusollier Séverine, *SCOPING STUDY ON COPYRIGHT AND RELATED RIGHTS AND THE PUBLIC DOMAIN*, WIPO, 2010, Internet adresa: http://www.wipo.int/ip-development/en/agenda/pdf/scoping_study_cr.pdf, pronađeno 6.11.2010.

²¹ Internet adresa: <http://www.osor.eu/eupl>, Pronađeno 14.11.2010.

²² Lawrence Liang, *Guide to Open Content Licenses*, 2004, Internet adresa: http://media.opencultures.net/open_content_guide/ocl_v1.2.pdf, Pronađeno 4.11.2010.

delo. Ovakav model fundamentalno menja tradicionalno shvatanje autorskih prava. Osnova ove nove ideje je da stvaralaštvo počiva na kreativnoj upotrebi postojećih dela u javnom domenu. Deo ove nove ideje je i saradnja desetina ili stotina autora u stvaranju jednog novog dela. neka dela kao što su recimo velike enciklopedije moguće je stvoriti samo saradnjom velikog broja autora širom sveta. Dobar primer kako se na osnovu postojećeg autorskog dela uz pomoć kreativnosti stvara novo autorsko delo je hip hop muzika. Mnoge novostvorene kulturne vrednosti zapravo su zasnovane na kopiranju već postojećih autorskih dela. Dizajniranje novih medija, recimo na internetu, zasnovano je u velikoj meri na kopiranju postojećih fontova, skriptova, alata, itd. Nasuprot klasične ideje o autorskom pravu koje onemogućava dalje korišćenje i izmenu autorskog dela stoji ideja saradnje u stvaranju na bazi *slobodne razmene informacija u digitalnom svetu*. Pasivni korisnici autorskih dela postaju kreativni saradnici koji neprekidno obogaćuju javni domen dostupan svima. Javni domen predstavlja zajednički resurs koji je dostupan svima i koji se može koristiti bez potrebe dobijanja bilo kakvih odobrenja i dozvola. Nešto slično ulicama, parkovima, igralištima, koji su u javnom domenu i svi ih mogu koristiti.²³

Enormnim povećanjem brzine protoka informacija i dostupnosti autorskih dela u svim oblicima dovelo je u nesrazmeru klasičan koncept autorskih prava sa potrebom postojanja javnog domena i mogućnosti dostupnosti znanja, kao i mogućnosti stvaranja novog znanja kao javnog dobra proisteklog iz javnog interesa.

Puno je razloga za omogućavanje pristupa autorskom delu kao otvorenom sadržaju. neki od tih razloga su:

- Autori koji još uvek nisu postali poznati žele da se što veći broj ljudi upozna sa njihovim delom, odnosno žele da ga popularišu kako bi izgradili svoju reputaciju. Na taj način se mogu obezbediti novi nastupi, novi sponzori, itd.,
- Izbegavaju se posrednici, distributeri i omogućava se direktan kontakt sa autorima,
- Autori koji dela ne stvaraju da bi zaradili već iz drugih razloga da bi širili svoje ideje,
- Ideja otvorenog sadržaja omogućava da se i zaradi tako što se akademskoj zajednici i neprofitnim organizacijama može omogućiti slobodan pristup, a zadržavaju se prava na komercijalnu upotrebu dela,

---

²³ Ibidem.

- Nepoznati autori mogu svoja dela ponuditi kao potpuno slobodan sadržaj, a ponuditi onima koji to žele da daju donacije onoliko koliko žele,
- Autori koji dela objavljuju na klasičan način, recimo u štampanim medijima, ako istovremeno objave svoje delo i na internetu kao otvoreni sadržaj obično tako pospešuju prodaju svog štampanog dela, jer omogućavaju kupcima da se sa njim upoznaju pre kupovine,
- Neki od autora su privučeni idejom intelektualne saradnje, odnosno idejom idealizma i njihov broj na internetu nije mali, i
- Mnogi autori finansirani su za svoj rad iz javnih sredstava pa je logično da njihova dela budu dostupna kao javno intelektualno dobro.²⁴

9. Licence otvorenog sadržaja

Novе ideje o slobodnom softveru, slobodnom pristupu informacijama dobile su i svoje konkretne oblike u raznim licencama otvorenog sadržaja koje su trebale da predstavljaju sredstva ostvarivanje zajedničkog cilja proširenja dela dostupnih u javnom domenu. Ako je autor odlučio da omogući pristup svom delu kao otvorenom sadržaju sam autor donosi odluku o tipu licence koji želi da izabere, a kojom će preciznije definisati koja prava želi da zadrži. Naravno prva pretpostavka davanja licence otvorenog sadržaja je da autor ima važeće autorsko pravo kako bi mogao svoje ekskluzivna prava preneti na druge. Bez odobrenja autora u okviru određene licence nije moguće koristiti delo, odnosno ono se nalazi pod punom zaštitom autorskog prava. Sve licence otvorenog sadržaja u stvari određuju koje su slobode u odnosu na delo dozvoljene. Neka prava su zajednička za sve licence otvorenog sadržaja, kao što je to pravo na kopiranje, dok su druga vezana samo za određenu vrstu licenci, kao što je na primer prerađeno delo. Svako delo koje je stvoreno na osnovu postojećeg dela je prerađeno delo. Osnovna razlika između različitih vrsta licenci otvorenog sadržaja je baš u tome kako rešavaju pitanja vezana za novonastalo prerađeno delo. Kod GNU licenci zahteva se obavezno da delo koje je prerađeno na osnovu dela koje je pod GNU licencom mora biti licencirano pod GNU licencom. To zapravo znači da kada neko ima priliku da koristeći delo koje je pod licencom otvorenog

---

²⁴ Ibidem.

sadržaja i na bazi njega stvori prerađeno delo nemože to delo sada učiniti nedostupnim, već ga mora licencirati kao otvoreni sadržaj. Na ovaj način se onemogućava da to novo prerađeno delo izađe iz javnog domena, kada je već nastala na osnovu dela koje je u javnom domenu. Pitanje mogućnosti kontrole prerađenih radova na osnovu licence najvažnije je pitanje licenci otvorenog sadržaja. Još jedno jako važno pitanje licenci otvorenog sadržaja je pitanje korišćenja dela u komercijalne i nekomercijalne svrhe. Autor sam odlučuje da li će dozvoliti samo nekomercijalnu ili i komercijalnu upotrebu svog dela. Ako se odluči da omogući nekomercijalno korišćenje njegovog dela on i dalje može na osnovu svog autorskog prava sklopiti ugovor sa izdavačem i objaviti svoje delo i ostvariti ekonomsku naknadu. Većina licenci otvorenog sadržaje zahtevaju poštovanje striktno procedure kako bi se moglo smatrati da je delo licencirano pod licencom otvorenog sadržaja. Licenciranje pod licencom otvorenog sadržaja nema nikakav uticaj na pravo fer korišćenja autorskih prava. To znači da i onaj ko ne želi da traži odobrenje autora, odnosno da prihvati licencu može koristiti svoje pravo na fer upotrebu dela u nekomercijalne i obrazovne svrhe. Karakteristika licenci otvorenog sadržaja da imaju standardnu klauzulu da ne daju nikakvu vrstu garancija, što je i očekivano jer se ne zahteva finansijska nadoknada za upotrebu dela.²⁵

Licence otvorenog sadržaja mogu se podeliti na osnovu toga da li su opšteg tipa kao "Licence kreativne zajednice" li su namenjene za neki određen medij, kao što je na primer softver ili muzička dela. Prema prirodi licence otvorenog sadržaja mogu se podeliti na one koje promovisu "apsolutne" slobode sa malim ograničenjima, i one koje određuju jasna ograničenja sloboda korišćenja dela, kao što to čine "Licence kreativne zajednice".²⁶

Slobodna umetnička licenca pojavila se 2000 godine i ona je omogućavala kopiranje, distribuciju i preradu dela pod uslovom da je jasno naznačena ova licenca, da je naveden autor originala i da je naznačeno gde se original može pronaći. Prerađeni rad nastao na osnovu ove licence ostaje u javnom domenu i to pod Slobodnom umetničkom licencom.²⁷

GNU pokret i zajednica koja se stvorila oko ideje slobodnog softvera predstavlja jednu od prvih praktičnih inicijativa koja je urodila plodom

---

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Ibidem.

omogućavajući ljudima da slobodno koriste prednosti informatičkih tehnologija. Ovaj pokret je osnovan 1984. godine sa ciljem stvaranja slobodnog operativnog sistema sličnog UNIX-u. GNU General Public Licence (GNU opšta javna licenca) - GNU GPL predstavlja svakako jednu od najpoznatijih licenci. Nastala je za potrebe stvaranja slobodnog softvera i njegovog pravnog regulisanja. Ova licenca omogućava četiri bazične slobode: sloboda korišćenja, kopiranja, modifikacije i distribucije modifikovanih verzija programa. Pored poštovanja sloboda korisnika, GNU GPL je ustanovio princip koji je nazvan "Copyleft", što u znači da se, u slučaju slobodnog softvera, on mora distribuirati pod istim uslovima pod kojima je dobijen. Na taj način je sloboda zaštićena u oba smera jer GPL daje slobodu i korisniku i softveru. Edukativni materijal i umetnička dela se takođe mogu objavljivati pod uslovima koji korisnicima obezbeđuju zadovoljavanje u najmanju ruku elementarnih ljudskih prava korisnika i autora. Pored licence za softver, GNU projekat je iznedrio još jednu licencu koja je namenjena objavljivanju dokumentacije pod nazivom GNU Free Documentation Licence (GNU licenca za slobodnu dokumentaciju) - GNU FDL. FDL je nastao za potrebe objavljivanja dokumentacije za slobodan softver i grubo rečeno omogućava dokumentaciji ono što GPL omogućava softveru. Ova licenca je jedna od najliberalnijih licenci za pisani materijal²⁸

GNU Licenca za slobodnu dokumentaciju prevashodno je bila namenjena za dokumentaciju koja ide uz softver. Kasnije je ta licenca korišćena i za druge sadržaje, posebno kolektivna dela (na primer pod tom licencom je nastala Wikipedija). Ovom licencom se daje pravo kopiranja, distribucije, prerade i nekomercijalnog i komercijalnog korišćenja, ali prerađeni radovi moraju biti dati na korišćenje pod istom GNU licencom (copyleft).²⁹

Licence kreativne zajednice (Creative Commons Licenses) danas predstavljaju najvažniji oblik licenci otvorenog sadržaja. Njima je predhodila Licenca otvorenog sadržaja (od 1998 do 2004) koja se inkorporirala u Licence kreativne zajednice. Ideja Kreativne zajednice je znatno šira od ponude samih licenci i ona se bazira na širenju znanja o autorskim pravima, javnom domenu, slobodi govora, itd.

---

²⁸ Jelić Ivan, Zajednica u savremenom informatičkom društvu, 2006, Internet adresa: <http://www.bos.rs/cepit/idrustvo2/tema14/zajednica.pdf>, pronađeno 4.11.2010.

²⁹ Lawrence Liang, Guide to Open Content Licenses, 2004, Internet adresa: http://media.opencultures.net/open_content_guide/ocl_v1.2.pdf, Pronađeno 4.11.2010.

"Licence kreativne zajednice" omogućuju autoru da prvo izabere da li želi da zaštiti svoje delo ili ne, a potom ako se odluči za neku vrstu zaštite dela može da bira jednu od 6 vrsta licenci.³⁰

10. Licence KREATIVNE ZAJEDNICE (Creative Commons Licenses)

Kreativno zajednicu, kao projekt i organizaciju, osnovao je Lawrence Lesing 2001.g., ekspert za pitanja sajber prava, sa glavnom idejom da, slično kao i pokret za slobodan softver, omogući korisnicima osnovne slobode kopiranja i distribuiranja radova zaštićenih autorskim pravima uz pomoć više različitih licenci koje se ne odnose na softver, već na sve druge oblike autorskih dela.³¹

Osnovno pitanje kada se govori o delu koje se daje na korišćenje širokom krugu korisnika je način distribucije, odnosno zaštita autorskih prava autora dela. U svojim počecima, kopirajt je služio kao zaštita koju je autor primenjivao na svoje delo u cilju omogućavanja ili onemogućavanja kopiranja od strane izdavača. Krajnji korisnici nisu imali previše razloga protiv, jer se on odnosio samo na izdavače ne pogađajući konzumente dela koje mu je podlegalo. Razvoj računarskih tehnologija i mreža je omogućio masovnu razmenu informacija i znanja. Kopiranje i deljenje knjiga, muzičkih sadržaja ili bilo čega drugog je postalo lako i brzo. U tom momentu je Copyright postao ograničenje i za korisnike, koji su sve navedene mogućnosti savremenih tehnologija imali u svojim rukama. Kreativna sloboda i mogućnost nesmetanog protoka informacija i znanja na žalost nisu postale civilizacijske tekovine. Izdavački i medijski lobiji su iskoristili kopirajt kao metod represije i kontrole pa umesto da zakoni štite korisnike i omogućavaju im slobodan pristup znanju, počeli su da služe kompanijama kao sredstvo kontrole. Moderna primena kopirajta u velikoj meri odstupa od njegove inicijalne primene. Umesto kontrole izdavača od strane autora, kopirajt služi kao sredstvo kontrole u rukama izdavača u oba smera: prema korisnicima i prema autorima. Sloboda je postala rezidualna kategorija dok autorska prava umesto autoru pripadaju izdavačkoj kompaniji za koja objavljuje njegov rad.³²

³⁰ Ibidem.

³¹ Dusollier Séverine, SCOPING STUDY ON COPYRIGHT AND RELATED RIGHTS AND THE PUBLIC DOMAIN, WIPO, 2010, Internet adresa: http://www.wipo.int/ip-development/en/agenda/pdf/scoping_study_cr.pdf, pronađeno 6.11.2010.

³² Jelić Ivan, Zajednica u savremenom informatičkom društvu, 2006, Internet adresa: <http://www.bos.rs/cepit/idrustvo2/tema14/zajednica.pdf>, pronađeno 4.11.2010.

Pojavljivanjem slobodnih licenci koje su omogućile stvaranje slobodnih sadržaja, pravila su dovedena u službu korisnika omogućavajući pravnu zaštitu slobode.³³

Jedan od pokušaja zaustavljanja medijskih kompanija u ostvarivanju extra profita predstavljaju fleksibilne licence koje autorima vraćaju pravo na svoja dela koja im producenstke kuće u neku ruku uskraćuju. Licence kreativne zajednice predstavljaju set licenci koje autorima omogućavaju brzo i lako objavljivanje dela čime oni sami postavljaju uslove korišćenja svog dela umesto medijskih kompanija koje to danas rade.³⁴

Licence kreativne zajednice su svojim postojanjem omogućile određenu fleksibilnost u definiciji uslova pod kojima se delo objavljuje. Set licenci kreativne zajednice čini šest licenci koje se razlikuju po fleksibilnosti, od najslobodnije do najrestriktivnije. Njihova zajednička karakteristika je da korisnik ima pravo kopiranja sadržaja. Bitna karakteristika licenci kreativne zajednice je i to što autorima pomoću nekoliko klikova mišem i odgovora na vrlo trivijalna pitanja obezbeđuju pravnu regulativu za objavljivanje dela bez potrebe za saradnjom sa medijskim korporacijama.³⁵

Šest licenci kreativne zajednice su:

1. *Autorstvo*

Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, i prerade, ako se navede ime autora na način odredjen od strane autora ili davaoca licence, čak i u komercijalne svrhe. Ovo je najslobodnija od svih licenci.

2. *Autorstvo - nekomercijalno*

Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, i prerade, ako se navede ime autora na način odredjen od strane autora ili davaoca licence. Ova licenca ne dozvoljava komercijalnu upotrebu dela.

3. *Autorstvo - nekomercijalno - bez prerade*

Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, bez promena, preoblikovanja ili upotrebe dela u svom delu, ako se navede ime autora na način odredjen od strane autora ili davaoca licence. Ova licenca ne dozvoljava komercijalnu upotrebu dela. U odnosu na sve ostale licence, ovom licencom se ograničava najveći obim prava korišćenja dela.

---

³³ Ibidem

³⁴ Ibidem.

³⁵ Ibidem.

4. *Autorstvo - nekomercijalno - deliti pod istim uslovima*

Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, i prerade, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence i ako se prerada distribuira pod istom ili sličnom licencom. Ova licenca ne dozvoljava komercijalnu upotrebu dela i prerada.

5. *Autorstvo - bez prerade*

Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, bez promena, preoblikovanja ili upotrebe dela u svom delu, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence. Ova licenca dozvoljava komercijalnu upotrebu dela.

6. *Autorstvo - deliti pod istim uslovima*

Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, i prerade, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence i ako se prerada distribuira pod istom ili sličnom licencom. Ova licenca dozvoljava komercijalnu upotrebu dela i prerada. Slična je softverskim licencama, odnosno licencama otvorenog koda

Ako se izabere neka od licenci kreativne zajednice to podrazumeva i da se u delo unese digitalni kod koji će u okviru metapodataka omogućiti pretraživačima da delo identifikuju kao delo objavljeno pod "Licencom kreativne zajednice".

Pored pojedinaca koji koriste "Licence kreativne zajednice" sve je veći broj i institucija, pa i vlada pojedinih zemalja koje se odlučuju za korišćenje ". Vlada Holandije je u martu 2010. godine otpočela sa korišćenjem "nulte Licence kreativne zajednice" (Creative Commons Zero -CC0) za sadržaje web site prezentacija 5 ministarstava (do kraja 2010.g. biće predstavljena i ostala ministarstva) pomoću kojih će se promovisati otvorena razmena informacija javnog sektora. Ovu odluku Holandska vlada je donela na osnovu istraživanja Amsterdamskog instituta za informaciono pravo (Amsterdam's Institute for Information Law) o upotrebi "Licenci kreativne zajednice" kao licenci za informacije u javnom sektoru.³⁶

---

³⁶ New governmental usage of open licences in the Netherlands and UK, 7 April, 2010, Internet adresa: <http://www.edri.org/edriagram/number8.7/open-content-government-uk-netherlands>, pronađeno 4.11.2010.

12. Zaključak

Stvaranje nove digitalne zajednice neprekidnim povećavanjem brojem korisnika interenta neumitno je uslovilo enormni rast digitalnih informacija u svim oblicima. Ova pojava uzdrmala je tradicionalne koncepte u gotovo svim oblastima života i rada i nametnula je potrebu traženja novih rešenja. Jedna od tih oblasti svakako je i oblast intelektualne svojine, autorskih prava i slobodne razmene informacija. Neograničena dostupnost književnih dela, naučnih radova, muzičkih radova, video radova, i drugih autorskih dela u digitalnom obliku uzdrmala je iz temelja tradicionalni koncept autorskih prava. Potreba zaštite autorskih prava i želja izdavača da što efikasnije zaštite digitalna autorska dela u potpunosti je u suprotnosti sa željom velikog broj članova digitalne zajednice da slobodno razmenjuju znanje i kreativne resurse koji čine opšte kulturno i intelektualno nasleđa čovečanstva. Niz pokušaja traženja pravog rešenja na kraju se sveo na stvaranje licenci otvorenog sadržaja koje nude autorima mogućnost odlučivanja u kojoj meri će svoja dela učiniti dostupnim ostatku digitalne zajednice. Na ovaj način ogromna riznica znanja dostupnog u digitalnom obliku postaje i dalje svakoga dana sve veća, ali su jasno povučene granice u koju se svrhu određeno autorsko delo može koristiti, a u koju ne. Ovako se otklanjaju dileme oko pravnih posledica koje mogu nastupiti korišćenjem nekog autorskog dela. Najbolji primer ove vrste licenci su "Licence kreativne zajednice" koje danas prihvata ogroman broj autora i institucija u najvećem broju zemalja sveta. Ove licence su pravi primer dobrih rešenja u oblasti ostvarivanja sloboda i prava u digitalnoj zajednici. Digitalna zajednica danas je zajednica kreativnih ljudi, zajednica stvaralaca jednog jedinstvenog resursa ljudskog znanja. Ovaj jedinstveni resurs svakoga dana je sve bogatiji i dostupan je svima pod jednakim uslovima kao moćna osnova za dalju kreativnost i stvaralaštvo.

Dragan Prlja, Ph. D.

Institute of Comparative Law

COPYRIGHT IN CYBERSPACE

Development of informational technologies and Internet, caused increase of different forms of intellectual property in cyberspace. Almost unlimited access to literature, scientific papers, music, videos and other digitalised copyrighted materials, shook the foundations of the traditional copyright concept. It had to suffer limitations and changes under the influence of new concepts: open source licences, Copyleft, open code software, knowledge as public good, Creative Commons Licences, free exchange of information, etc.

Key words: *Intellectual Property, Copyright; Open Content License, Cyberspace.*